

Originalni naučni članak

PERCEPCIJA SPORTISTA O POSTOJANJU MOBING PONAŠANJA U SPORTSKIM KLUBOVIMA

UDK 796.01:316.62 ; 796.011.1:364.634

Snežana Lazarević¹

Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu
Univerziteta Singidunum, Beograd, Srbija

Ana Krstić

Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Srbija

Maja Sobek

Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Srbija

Apstrakt: Mobing, kao vrlo rasprostranjena negativna društvena pojava, predstavlja jedan od ključnih stresova radnog okruženja. Cilj ovog istraživanja je da utvrdi postojanje nekih od oblika mobing ponašanja u sportskim organizacijama, odnosno u njenom proizvodnom delu u čijem fokusu je najkritičniji ljudski resurs - sportisti svih kategorija. Slučajnim uzorkom sportskih klubova i posebno strukturiranim upitnikom, sportisti ispitanici (N= 250) iznosili su stavove o vrstama maltretiranja, uznemiravanja i pritisaka njihove najbliže okoline. Rezultati su potvrdili postojanje nekih oblika mobing ponašanja na ispitivanom uzorku sportista onih za koje se pretpostavlja da mogu značajno da utiču na zdravlje i razvoj mladih sportista (pritisak da se trenira preko mere izdržljivosti čime se može ugroziti zdravlje sportiste, seksualno uznemiravanje sportistkinja i osećaj psiho-fizičkih problema kao posledice ovakvih oblika ponašanja).

Ključne reči: *oblici mobing ponašanja, zdravlje, sportisti, pol*

¹ ✉ slazarevic@singidunum.ac.rs

UVOD

Brojni autori su krajem prošlog veka, a posebno poslednje decenije, pokazali veliko interesovanje za proučavanje mobinga kao sve aktuelnije pojave koja utiče na poslovanje savremenih organizacija. O konceptu mobinga, njegovim karakteristikama, oblicima, pojavama, posledicama, prevenciji i edukaciji potrebno je pristupiti na multidisciplinarni način, jer se ovaj društveno-socijalni fenomen nalazi u fokusu mnogih naučnih oblasti, a pre svega organizacionog ponašanja, organizacione psihologije, sociologije rada, radnog prava (zakonodavstva) i zdravstvene zaštite.

Naučnik Konrad Lorenz je 60-ih godina uveo termin “mobbing” (Lorenz, 1963) želeći da objasni ponašanje pojedinih grupa životinja, odnosno manjih jedinki, kada se udružuju protiv drugog većeg člana, napadaju ga, isteruju iz grupe, a neretko ga dovode i do smrti². Kasnije je Peter Paul Heinemann (Heinemann, 1972) proučavao agresivno ponašanje među decom, objašnjavajući oblik ponašanja grupe, jače dete koja maltretira i šikanira slabijeg vršnjaka. U profesionalnom radu, dr Heinz Leymann je 80-ih godina prvi počeo da koristi termin mobing kako bi definisao i objasnio pritisak, agresiju, nasilje i maltretiranje na radnom mestu, kao i njegove efekte na produktivnost rada zaposlenih (Zapf, Knorz & Kulla, 1996; Niedl, 1996).

Pod mobingom se podrazumeva psihički i emocionalni teror, odnosno maltretiranje i zlostavljanje pojedinca na radnom mestu, koje je podržano neprijateljskim i neetičkim oblicima ponašanja, verbalnim i/ili fizičkim napadom, a sve sa ciljem da se diskredituje, ponizi i naruši njegov lični i/ili profesionalni integritet, ugled i čast (Leymann, 1990; Zapf, & Einarsen, 2001; Hacicaferoglu, et al., 2012; Hacicaferoglu, & Gundogdu, 2013). Mobing je složen proces koji započinje na izgled naivnim i jednostavnim aktivnostima i interakcijama, da bi na kraju poprimio posledice koje mogu u bitnoj meri da utiču ne samo na organizacione i individualne performanse, već i na zdravlje žrtve mobinga (Salin, 2001). Autori u svojim psihosocijalnim istraživanjima ukazuju da, ukoliko je pojedinac izložen najmanje jedonedeljnom maltretiranju u dužem vremenskom periodu, duže od šest meseci, postoje veliki izgledi da se kod te osobe pojave ozbiljni profesionalni, emotivni, socijalni i zdravstveni (mentalni i psihosomatski) problemi, pa čak i sindrom post-traumatskog stresnog poremećaja (PTSD), što ukazuje da je mobing, kao društvena pojava, ekstremni, socijalni stresor na radnom mestu (Leymann, & Gustafsson, 1996; Leymann, 1996; Zapf, et al., 1996; Zapf, 1999; Hacicaferoglu, 2014).

² U srpskom jeziku prihvaćen je termin “mobing”, čiji koren reči vodi poreklo od engleskog glagola “to mob”, što znači nasrnuti, navaliti na nekoga, odnosno od imenice “mob” koja znači rulja, masa, gomila.

Brojni su oblici mobinga koji se mogu javiti u poslovnom okruženju i oni najčešće podrazumevaju sledeće postupke upućene žrtvi mobinga: ogovaranje, ismejavanje, širenje tračeva, kleveta i uvreda; neargumentovana i česta kritika i obezvređenje rada; pojačana kontrola rada; ignorisanje, omalovažavanje, poniženja ili uskraćivanje prava na iznošenje sopstvenog mišljenja; nedobijanje / prenatrpavanje radnim zadacima; komuniciranje povišenim tonom ili vikom; neverbalna komunikacija (neetička gestikulacija, provocirajući pogledi, kao i drugi oblici negativnog kontakta očima); ugrožavanje radnih prava za korišćenje pauze u toku radnog vremena, godišnjih odmora i slobodnih dana; zadavanje radnih zadataka koji ugrožavaju ili narušavaju zdravlje i bezbednost na poslu; isključivanje i izolacija iz društvenog života organizacione jedinice, grupe, tima u organizaciji; verbalne pretnje, fizički napad, seksualna ucena, nasrtaj ili seksualni napad (Leymann, 1996; Zapf et al., 1996; Koonin, & Green, 2005; Sloan, et al., 2010; Farmer, 2011).

Uprkos činjenici da su pojedini autori skloni tvrdnji da ne postoje specifični faktori okruženja koji promovišu maltretiranje, ali da postoje organizacioni uslovi koji podstiču specifične oblike ovakvog ponašanja (Ferris, et al., 2007; Matthiesem & Einarsen, 2001; Salin, 2001, 2003; Van Heugten, 2010), u organizacione faktore uzroka pojave mobinga spadaju: organizaciona struktura, kultura i dizajn (veličina organizacije, birokratizovana organizaciona struktura, nizak nivo kontrole i distance moći, nedovoljno razgraničene nadležnosti i podela rada); nedovoljno transparentna politika i praksa top menadžmenta; neprihvatanje timskog koncepta koji u svojoj osnovi uvažava najviše ljudske vrednosti – poverenje, razumevanje, empatija, kooperacija, sloboda razmene mišljenja kroz dijalog i diskusiju, sistemsko i kritičko mišljenje, kooperacija, otvorena i dvosmerna komunikacija; stil liderstva koji ne prepoznaje participativan i stil delegiranja odgovornosti i autoriteta na zaposlene i članove tima; zatvoren, neporožan i jednosmeran komunikacioni kanal koji kao posledicu ima neadekvatan protok informacija i znanja; nizak nivo moralnih i etičkih standarda i normi; narušeni međuljudski odnosi i ne rešavanje konflikata na konstruktivan način; radno okruženje u kojem postoji netrpeljivost, neprijateljstvo, zavist, ljubomora, grupni pritisak i grupno mišljenje, visok nivo kompetitivnosti među zaposlenima; nedostatak, odnosno neadekvatna obuka, trening i edukacija zaposlenih o ovoj problematici. Uzročno-posledična veza faktora koji dovode do mobinga, oblika i forme njegove pojave i posledica koje ono prouzrokuje su visoko korelirani. Konsekvence koje nastaju sa mobingom su brojne psiho-fizičke smetnje kod žrtve mobinga (anksioznost, depresivnost, nesigurnost, apatičnost, fizička napetost, nesigurnost, gubitak koncentracije, apetita, nesanica i sl.), koje narušavaju: psihofiziološku

i socijalno-emosivnu ravnotežu pojedinca i utiče na bihevioralnu sferu njegove ličnosti, što u bitnoj meri negativno utiču na radnu atmosferu, narušavaju međuljudske odnose i smanjuju produktivnost i efektivnost rada grupe, tima i/ili organizacije.

Iako nema puno naučnih i stručnih radova koji se bave problematikom mobinga u sportu, prirodno se nameću pitanja: Da li je sport zbog svoje prirode i svojih autentičnih motiva i svojstava koji su usmereni na negovanje i razvoj kvalitetnih moralnih vrednosti i etičkih principa, izuzet od mobinga? Da li i sportska organizacija može da „pati“ takođe od ovakvih i sličnih pojava?

Sportsku organizaciju čine dva dela: prvi, upravljačko-administrativni deo (top menadžment i svi nivoi menadžmenta, i ostali zaposleni) za koji važe i primenljivi su isti principi kao i za svaku poslovnu organizaciju, i drugi deo, proizvodno-funkcionalni, koji obuhvata trenažno-takmičarski proces u čijem fokusu su sportisti svih uzrasnih kategorija i sportski stručnjaci (treneri svih nivoa) (Lazarević, 2006). Svakako da upravljačko-administrativni deo organizacije „pati“ od svih organizacionih pojava, pa i od mobinga. Ali, da li postoje i kakvi oblici ponašanja između sportista, kao i između sportista i trenera, predstavlja još uvek nedovoljno istraženu socio-psihološku problematiku. Međutim, činjenica je da se komercijalizacijom sporta teži ostvariti uspeh u sportu po svaku cenu, čime se odstupa od moralnih i etičkih principa i ujedno stvara prostor za pojavu negativnih pojava (korupcija, doping, zlostavljanje i maltretiranje sportista od strane trenera i članova uprave kluba, polne i seksualne diskriminacije i sl.) (Lazarević, et. al., 2014). Iako je sport važan segment i činilac razvoja savremenog društva čija je osnovna misija da pomogne u razvoju, usavršavanju i oplemenjivanju ličnosti svakog pojedinca u društvu, u njemu je ipak, čini se dozvoljeno da se odstupa od istih, ili sličnih etičkih principa (DeSensi, & Rosenberg, 1996). Uprkos tome što je uloga stručnjaka u sportu, u razvoju sportista, velika i što se od njih očekuje da razvijaju kod sportista najviše društveno-prihvatljive vrednosti, često upravo oni na njih gledaju kao na efikasan instrument za sopstvenu promociju, na postizanje društvenih ciljeva ili za ostvarivanje sportskih rezultata i profita po svaku cenu (Simon, 2013; Kavussanu, et al., 2008; Stanger, Kavussanu, & Ring, 2012; Bodin, Robène, Héas, 2007; Lazarević, 2009).

Cilj ovog istraživanja je da se, primenom kvantitativne i kvalitativne analize podataka, dobijenih ispitivanjem na slučajno izabranom uzorku aktivnih sportista, utvrdi da li postoje oblici ponašanja koje karakterišu pojave maltretiranja, uznemiravanja i zlostavljanja (mobinga) u njihovim klubovima i da se identifikuju oblici ovog ponašanja za koje se pretpostavlja da značajno utiču na zdravstveno stanje sportista, a kod mlađih za posledicu

mogu imati uticaj na psihofizički razvoj. Takođe, u radu se želelo utvrditi da li postoji specifičnost ove pojave uslovljene polom na ispitivanom uzorku sportista.

METOD

U istraživanju je korišćen posebno strukturiran upitnik, kojim su sportisti iznosili svoj stav da li se slažu ili ne sa formulisanim tvrdnjama. Tvrdnje su se odnosile na postojanje i prepoznavanje nekih neetičkih oblika ponašanja, a koje u osnovi predstavljaju pojavu mobinga u njihovom sportskom klubu. Pre popunjavanja upitnika, svi sportisti su dobili uputstvo o načinu njegovog popunjavanja, objašnjenje o pojmu koji je bio predmet ovog istraživanja i značaju njihovog anonimnog učešća. Za maloletne ispitanike dobijena je roditeljska saglasnost o njihovom dobrovoljnom učešću i objavljivanju dobijenih rezultata.

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo N=250 sportista iz različitih sportskih klubova u Srbiji. Strukturu uzorka činilo je: 134 muškog (53.6%) i 116 ženskog pola (46.4%), različitih godina starosti od 10 do 30 godina, izdiferencirani prema uzrasnim kategorijama: pioniri (10-12 god.), kadeti (13-14 god.), juniori (15-17god.) mlađi seniori (18-20 god.) i seniori (21-30 god.), različitih sportova: tekvondo, karate, džudo, aikido, plivanje, vaterpolo, fudbal, odbojka, košarka, sportski ples i aerobik. (Tabela 1).

Tabela 1. *Struktura uzorka ispitanika prema kategoriji i polu sportista*

Kategorija sportista	Muškarci No (%)	Žene No (%)	Ukupno No (%)
Pioniri	20 (14.9%)	9 (7.8%)	29 (11.6%)
Kadeti	24 (17.9%)	15 (12.9%)	39 (15.6%)
Juniori	20 (14.9%)	31 (26.7%)	51 (20.4%)
Mlađi seniori	25 (18.7%)	23 (19.8%)	48 (19.2%)
Seniori	45 (33.6%)	38 (32.8%)	83 (33.2%)
Ukupno	134 (53.6%)	116 (46.4%)	250 (100.0%)

U skladu sa definisanim ciljem i predmetom istraživanja, definisano je osam karakterističnih prediktorskih varijabli, koje opisuju tipične oblike mobing pojave u trenajno-takmičarskom ciklusu, a za kriterijumske varijable

korišćen je pol ispitanika (muški i ženski). To su varijable koje svojim sadržajem ukazuju na postojanje nekih oblika uznemiravanja, pritisaka, maltretiranja ili zlostavljanja u sportu, odnosno oblike neetičkog ponašanja i mobinga u sportu. Ispitanici su iznosili svoje mišljenje o tome da li u toku bavljenja sportom postoje zahtevi za treniranjem iako bi ispunjenje tih zahteva moglo, ne samo da ugrozi zdravlje sportista, već i psihofizički razvoj mladih (I1); da li postoje prekomerni zahtevi (forsiranja) na treninzima i takmičenjima (I5); da li postoje predlozi za uzimanje nedozvoljenih sredstava radi postizanja boljih rezultata (I2); da li postoje oblici fizičkog nasilja u klubu (I3) i seksualnog maltretiranja (I4); da li usled izvesnih neetičkih oblika ponašanja onih koji vode klub ili trening i takmičenje, proizvode kod sportista neke oblike neadekvatnog psihičkog stanja (npr. straha, strepnje, depresije, pada motivacije i sl.) (I6) ili osećaj psihofizičkih tegoba (glavobolja, hroničan umor, mučnine i sl.) (I7); i da li postoji svest i znanje kod sportista o pojavi oblika mobinga izraženih u vidu maltretiranja, prisiljavanja, zlostavljanja, uznemiravanja i sl. (I8).

U radu su korišćene neparametrijske metode, a u obradi odgovora korišćena je neparametrijska statistika za izračunavanje relativne vrednosti odgovora na tvrdnje na nivou uzorka i određivanje značajnosti razlika prema kriterijumskim varijablama pola. Korišćen je Fisherov exact test za nezavisne uzorke.

REZULTATI

Deskriptivna statistika za ispitivane varijable na nivou celog uzorka prikazana je u Tabeli 2.

Tabela 2. *Procentualna i apsolutna vrednost po ispitivanim tvrdnjama na nivou celog uzorka*

	I t e m s							
	Item 1	Item 2	Item 3	Item 4	Item 5	Item 6	Item 7	Item 8
No (%) - Da	200 (80%)	3 (1.2%)	1 (0.4%)	63 (25.2%)	199 (79.6%)	213 (82.2%)	136 (54.4%)	86 (34.4%)
No (%) - Ne	50 (20%)	247 (98.8%)	249 (99.6%)	187 (74.8%)	51 (20.4%)	37 (14.8%)	114 (45.6%)	164 (65.6%)

U Tabeli 3. izneti su rezultati deskriptivne statistike i statistička značajnost ispitivanih varijabli prema polu sportista gde se uočava da statistička značajnost prema polu postoji na svim tvrdnjama osim za tvrdnju I2, I3, I6 i I7.

Tabela 3. *Apsolutna i procentualna vrednost, i statistička značajnost po ispitivanim varijablama prema polu na nivou celog uzorka*

Items	Žene		Muškarci		p
	No (%) Da	No (%) Ne	No (%) Da	No (%) Ne	
Item 1	82 (70.7%)	34 (29.3%)	118 (88.0%)	16 (12.0%)	0.001
Item 2	3 (2.6%)	113 (97.4%)	0 (0.0%)	134 (100.0%)	0.099
Item 3	1 (1.0%)	115 (99.0%)	0 (0.0%)	134 (100.0%)	0.464
Item 4	63 (54.3%)	53 (45.7%)	0 (0.0%)	134 (100.0%)	0.000
Item 5	65 (56.0%)	51 (44.0%)	134 (100.0%)	0 (0.0%)	0.000
Item 6	96 (82.8%)	20 (17.2%)	117 (87.3%)	17 (12.7%)	0.373
Item 7	68 (58.6%)	48 (41.8%)	68 (50.7%)	66 (49.3%)	0.252
Item 8	22 (19.0%)	94 (81.0%)	64 (47.8%)	70 (52.2%)	0.000

Tvrđnja koja treba da utvrdi da li je *trener zahtevao od sportiste da se nastavi trening ili takmičenje uprkos mogućoj opasnosti da se ugrozi njegovo zdravlje* (11), pokazuje da je 80% ukupno ispitanih sportista potvrdilo da su bili prisiljeni da treniraju uprkos opasnostima da ugroze svoje zdravlje. Polna struktura uzorka ukazuje da i kod muškaraca sportista zahtevi trenera su se, u visokom procentu 88%, doživljavali kao ugrožavajući po njihovo zdravlje, dok je kod sportistkinja ovaj zahtev izražen u nešto manjoj vrednosti (70,7%) (Tabela 3). Ove, polno uslovljene razlike, bile su statistički visoko značajne.

Varijabla koja se odnosi na pitanje da li su ispitani sportisti doživeli *neki oblik fizičkog nasilja u klubu* (13), nije se pokazala kao pojavni oblik mobinga na nivou celog uzorka (98.8%).

Doživljaj seksualnog zlostavljanja (14), kao čest oblik manifestacije maltretiranja u društvu, pokazao se prisutan u sportu sa 25% na nivou celog uzorka, a pokazao je oblik zlostavljanja, koji je u potpunosti prisutan kod sportistkinja i iznosi 54.3%, dok kod muškaraca, isti nije bio prisutan, što je i prouzrokovalo statistički visoko značajne razlike između muškaraca i žena.

Varijabla koja se odnosi na doživljaj da sportista ima *pritisak od strane trenera da trenira preko mere sopstvene izdržljivosti* (15) na nivou celog uzorka iznosi 79.6%. Posmatrajući ovaj oblik sa aspekta polne strukture,

utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između polova sportista. Svi sportisti muškog pola doživeli su pritisak da prekomerno treniraju, čak i iznad praga sopstvenih mogućnosti i izdržljivosti. Kod sportistkinja je taj procenat nešto manji i iznosi 56%. Ova razlika u odgovorima muškaraca i žena je bila statistički visoko značajna.

Ispitivane varijable koje su se odnosile na to da li sportisti ispitanici osećaju neke *posledice maltretiranja i loših odnosa u klubu, u vidu psihičkih i telesnih problema*, na nivou celog uzorka čak 213 sportista oba pola je izjavilo da oseća *psihičke probleme*, odnosno 85.2% , a *telesne probleme* 136 sportista, odnosno 54.4%. Ako se pogleda strukturiranost prema polovima, ne postoji statistički značajna razlika, odnosno skoro isti procenat ženskih i muških sportista oseća neku vrstu psihičkih problema (82.8% i 87.3%), a 58.6% sportistkinja i 50.7% sportista oseća neke telesne probleme kao posledicu ovakvih oblika ponašanja u njihovim klubovima.

Na osnovu stavova ispitanika o *korišćenju doping sredstava* koja su im ponuđena radi postizanja boljih sportskih rezultata, dobijeni rezultati ukazuju da se na nivou celog uzorka, 98.8% sportista nije našlo u takvoj situaciji, odnosno da su se samo tri sportistkinje izjasnile potvrdno.

Varijabla koja treba da utvrdi stav sportista o *poznavanju fenomena mobinga* koji se javlja u sportu (18) pokazuje da od ukupnog uzorka 65.6% ispitanih sportista smatra da je dovoljno upoznato sa mobingom. Posmatrajući polnu razliku na nivou ispitivanog uzorka, postoji statistički značajna razlika, 19% sportistkinja i 47.8% sportista smatra da zna o ovoj društvenoj i socijalno-psihološkoj problematici. Ova razlika u odgovorima muškaraca i žena je bila statistički visoko značajna

DISKUSIJA

Ovaj rad je deo istraživanja mobinga u sportu autora, čiji se rezultati odnose na jedan broj ispitivanih tvrdnji definisanih kao oblici mobing ponašanja u sportskim klubovima, a koji su izneti i diskutovani u radu Lazarević i sar. (2014). Ispitivani oblici mobing ponašanja u ovom radu odnose se na one oblike ponašanja za koje se pretpostavlja da mogu značajno da utiču na zdravlje i razvoj mladih sportista.

Rezultati dobijeni na osnovu mišljenja sportista o zahtevima trenera da sportisti rade na treningu i takmičenju preko granice izdržljivosti, ili da rade na treningu, iako im je zdravlje ugroženo ukazuju na rašireni oblik pritiska, zlostavljanja i maltretiranja na sportskim terenima. Svih 79.6% ispitanih sportista smatra da su doživeli ili doživljavaju pritisak od strane trenera za vreme trenažnog procesa koji prema njihovom mišljenju vodi ka njihovoj preforsiranosti i iscrpljivanju, pa i mogućem narušavanju i ugrožavanju

zdravlja. Ovo je zabrinjavajuća pojava koja ukazuje na nedovoljnu brigu trenera i kluba o zdravlju, a posebno o zdravlju mladih sportista. Ostvarivanje sportskih rezultata po svaku cenu i samim tim stavljanje istih ispred brige o zdravlju i razvoju sportista bilo kog uzrasta, predstavlja značajan oblik zlostavljanja sportista i uskraćivanja prava da im sport bude područje i sredstvo razvoja i zadovoljavanja ličnih potreba. Za ovakav odnos prema sportistima postoje najmanje dva razloga u kojima eventualno treba tražiti uzroke: prvi je da treneri nisu dobro obučeni da rade sa sportistima, a posebno sa sportistima mlađih kategorija, a drugi je da ne shvataju da je sport područje i aktivnost koja služi za razvoj ličnosti mladih ljudi, a ne za njegovo osujećenje. I jedan i drugi razlog ukazuju na nedovoljno znanje trenera o pedagoškom radu sa sportistima.

Povezano sa prethodnim stavovima ispitanih sportista o pokušajima trenera da utiču na uvećanje njihovih sportskih performansi i takmičarskih sposobnosti po cenu ugrožavanja zdravlja, dobijeni rezultati o podsticanju korišćenja zabranjenih supstanci su u osnovi vrlo ohrabrujuća. Skoro ceo uzorak, odnosno 98.8% ispitanih sportista je izjavilo da ih treneri i uprava kluba ne stimulišu da koriste doping sredstva. Pretpostavka za objašnjenje ovakvih rezultata je upoznatost klubova, trenera i šire sportske javnosti sa Zakonom o sprečavanju dopinga u sportu (Sl. Glasnik RS, br. 111/2014), permanentni seminari u organizaciji Antidoping agencije Republike Srbije (ADAS) i spoznaja o vrlo rigoroznom sportskom, krivično-pravnom ili prekršajno-pravnom sankcionisanju (Mandarić, Delibašić, 2014).

Oblici fizičkog i seksualnog maltretiranja pripadaju tipično eklatantnom obliku agresije i zlostavljanja, odnosno mobinga, u odnosu na koje su dobijeni rezultati u istraživanju zanimljivi. Naime, fizičko zlostavljanje, kao oblik mobinga u sportskim klubovima nije prisutno na nivou ispitanog uzorka sportista, što može da bude interesantno sa aspekta današnje analize takmičarskog sporta u kome su agresivni oblici ponašanja sve vidljiviji. Analiza rezultata ovog oblika ponašanja u odnosu na pol pokazuje da žene sportisti ne doživljavaju fizičko nasilje, dok je ono kod sportista apsolutno prisutno. Za muški uzorak sportista postoji jasno objašnjenje da sportovi u kojima oni participiraju su takvi da zahtevaju veći oblik agresivnosti, ispoljavanja snage, kontakta i sl. i da zato njihovi treninzi moraju od početka bavljenja sportom da sadrže i elemente ponašanja, koji se opisuju kao “kontrolisana agresija”, a nije retko da ponašanje sportista iz dozvoljenih okvira preraste u neke oblike nasilja. To je uostalom tendencija savremenog sporta gde ponašanje u procesu treninga i takmičenja prelazi u prostor neetičkog ponašanja. Kod žena sportista, rezultati pokazuju da one u sportu ne doživljavaju fizičko nasilje, niti sport tako doživljavaju. Objašnjenje se može tražiti u pedagoškom radu trenera i drugih faktora u klubu i organizaciji, ali i u tradicionalnom stereotipu da sport kod žena ne treba da se zasniva na snazi, agresiji, nasilju i sl.

Seksualno zlostavljanje se često pojavljuje u sportu, pre svega kod sportistkinja, mada se o tome retko javno govori. Dobijeni rezultati u ovom ispitivanju jasno ukazuju na ovu pojavu, pre svega kod sportistkinja (54.3%). Ovaj podatak je zabrinjavajući, jer polazeći od činjenice da je bavljenje sportom područje u kome je vaspitno-obrazovna aktivnost sportskih stručnjaka kritična za razvoj i ispoljavanje ličnosti mladih, onda ovaj oblik zlostavljanja urušava vrednosni sistem sporta i sportskih klubova, a njihovu ulogu u bavljenju sportom i njegovo doživljavanje, kao oblik zadovoljstva i potrebe čoveka, pretvaraju u mesto frustracija, strepnji i straha.

Dobijeni rezultati o psihičkim i fizičkim problemima, koje sportisti osećaju, ukazuju da proučavanje ovog fenomena u sportu, kome se do skoro vrlo malo poklanjala pažnja, zahteva da se shvati ozbiljno, jer čak 85.2% sportista na nivou celog uzorka doživljava negativne psihičke simptome kao posledicu mobinga sa simptomima pada motivacije, neraspoloženja, straha i sl., dok 54.4% sportista doživljava i telesne simptome u obliku glavobolje, hroničnog umora, povećanja frekvencije rada srca itd. Na nivou subuzorka ispitivanih muškaraca i žena sportista, rezultati pokazuju ujednačeni stepen ispoljavanja posledica: na psihičkom planu sportisti muškarci 87.3%, a žene 82.8% doživljavaju psihičke simptome kao posledicu zlostavljanja, pretnji, maltretiranja, preteranih trenažnih zahteva itd. u čemu između subuzoraka formiranih pod kriterijumom pola nije bilo statistički značajnih razlika. Kada se radi o negativnim fizičkim simptomima kao posledicom različitih oblika mobing ponašanja, kod sportistkinja su oni prisutni u većem procentu (58.6%) u poređenju sa muškarcima (50.7%). Ova razlika nije bila statistički značajna. S obzirom na značajno pojavljivanje negativnih psihičkih i fizičkih simptoma kao posledica ponašanja okoline (trenera, zaposlenih u klubu, drugih sportista), ovom problemu treba posvetiti posebnu pažnju, jer oni mogu da utiču na motivaciju sportista, mogu da dovedu sportistu u stanje koje je nepovoljno na postizanje dobrih rezultata. Najgore je što mogu da utiču na psihofizički razvoj i napredovanje sportiste, pa čak i da utiču na demotivisanost i da rezultira eventualnim odustajanjem od daljeg bavljenja sportom.

Mišljenje sportista o poznavanju mobinga pokazuje da na nivou celog uzorka čak 65.6% sportista smatra da nije dovoljno upoznato i da nema određena saznanja o mobing ponašanjima u sportu. Kod sportista koji smatraju da znaju i razumeju ovu pojavu, problem je što se ne može pouzdano utvrditi o kakvom konkretnom znanju je reč, da li razumeju i shvataju kakvi sve oblici ponašanja karakterišu mobing i kakve posledice ti oblici ponašanja mogu sve da prouzrokuju. Kada se analiziraju razlike u polovima, onda se uočava vrlo važna činjenica da 47.8% sportista muškog pola smatra da je upoznato sa mobingom, dok samo 19% ženskog dela uzorka iznosi mišljenje o poznavanju i razumevanju ove problematike, što je bilo i statistički visoko značajna razlika.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata, uzimajući u obzir i rezultate prethodnog rada autora (Lazarević, et al., 2014), može da se konstatuje da je i u ovom radu potvrđeno postojanje mobinga u sportskim klubovima. Na osnovu definisanog cilja, ovo istraživanje je pokazalo da neki oblici mobinga u sportu postoje i to pre svega u zahtevu trenera da sportisti tokom trenažnog procesa treniraju preko praga sopstvene izdržljivosti, što je u suprotnosti sa medicinskim, sportskim i moralnim etičkim principima i vrednostima. Kao najeklatantniji primer mobing ponašanja, koje je potvrđeno je seksualno uznemiravanje i maltretiranje sportistkinja. Kao posledica ovakvih i sličnih oblika ponašanja, ispitani sportisti su izneli stav da imaju doživljaj pojedinih psihičkih simptoma (strah, strepnju, neraspoloženje, anksioznost, pada motivacije, frustracije), koji mogu imati negativne posledice na razvoj i zdravstveni status sportiste. Stiče se utisak da savremeni sport na pojave zlostavljanja i maltretiranja, nekad gleda kao na "opravdan i poželjan" instrument, naročito ako je u funkciji ostvarivanja vrhunskih rezultata. Veoma često sportisti nisu svesni da su žrtve nasilja na treninzima i takmičenjima, pa se neetičko ponašanje njihovih trenera i/ili stručnjaka u sportu, neretko opravdava njihovom "najboljom namerom", a krivce traže u sebi, smatrajući da su zaslužili da budu kažnjeni, ponižavani i maltretirani.

U ograničena rada može se navesti nekoliko činjenica: prvo, mali je broj istraživanja kod nas koja se bave problematikom mobinga u sportu, jer se mnoge studije odnose isključivo na kvalifikaciju maltretiranja u sportu bez terminološkog korišćenja "mobing u sportu" i svih njegovih pojavnih oblika koji se javljaju i u svakom drugom radnom okruženju; drugo, da bi se sa sigurnošću mogli interpretirati dobijeni rezultati i izneti relevantni zaključci, potrebno je ovom problemu prići na interdisciplinarni način; i treće, potrebno je primeniti validniju metodologiju (veći uzorak sportista - prema polu, takmičarskom nivou, vrsti sporta, kreirati validan i pouzdan instrument za utvrđivanje šireg opsega mobing ponašanja u sportu).

Važno je da se, u cilju sprečavanja i minimiziranja posledica oblika nasilja u sportu, zakonskim i podzakonskim aktima definišu i sankcionišu svi oblici neetičkog i mobing ponašanja. Takođe, dobro uređen i organizovan sistem sporta nalaže permanentno obrazovanje i usavršavanje svih njegovih učesnika (sportista, sportskih stručnjaka, stručnjaka u sportu i društveno sportskih radnika), ali i šire javnosti, o važnosti prevencije, prepoznavanja i sankcionisanja svih devijantnih oblika ponašanja u sportu, a sve sa ciljem unapređenja i razvoja sporta i promocije njegovih autentičnih vrednosti.

LITERATURA

1. Bodin, D., Robène, L. & Héas S. (2007). *Sport i nasilje u Europi*. Zagreb: Knjiga trgovina.
2. DeSensi, J.T., Rosenberg, D. (1996). *Ethics in Sport Management*. Fitness Information Technology, Inc.
3. Farmer, D. (2011). Workplace Bullying: An increasing epidemic creating traumatic experiences for targets of workplace bullying. *The Special Issue on Behavioral and Social Science*. 1 (7), 196-203.
4. Ferris, G.R., Zinko, R., Brouer, R. L., Buckley, Harvey, M.G. (2007). Strategic bullying as a supplementary, balanced perspective on destructive leadership. *The Leadership Quarterly. An International Journal of Political Social and Behavioral Science*, 18, 195-206.
5. Hacicaferoglu, S. (2014). Indoor sports incurred by referee mobbing behavior evaluation. *Journal of Physical Education and Sport*, 14 (4), 626 – 631.
6. Hacicaferoglu, S., Gundogdu, C. (2013). Determining the validity and the reliability of the mobbing scale for the football referees. *International Journal of Science Culture and Sport*, 1 (4), 47-58.
7. Hacicaferoglu, S., Gundogdu, C., Yucel, A.S., & Acet, M. (2012). Examination of mobbing behaviors experienced by the personnel working at youth services and provincial directorates of sports. *International Journal of Academic Research*, 4 (2), 5-10.
8. Heinemann, P.P (1972). *Mobbning-Gruppvåld bland barn och vuxna*. Stockholm: Natur & Kultur.
9. Kavussanu, M., Boardley, I.D., Jutkiewicz, N., Vincent, S., & Ring, C. (2008). Coaching efficacy and coaching effectiveness: Examining their predictors and comparing coaches' and athletes' reports. *The Sport Psychologist*, 22, 383-404.
10. Koonin, M., & Green, T. (2005). The Emotionally Abusive Workplace. *Journal of Emotional Abuse*, 3, 71-79.
11. Lazarević, Lj. (2009). *Psihološke osnove fizičke kulture*. Beograd: Visoka škola za sport.
12. Lazarević, S., Dugalić, S., Milojević, A., Koropanovski, N., & Stanić, V. (2014). Unethical forms of behavior in sports. *Facta Universitatis: Physical Education and Sport*, 12 (2), 155 – 166.
13. Lazarević, S. (2006). *Razvoj i obuka zaposlenih u sportskim organizacijama*. Magistarski rad. Beograd: Ekonomski fakultet.
14. Lorenz, K. (1963) *Das Sogenannte Böse, Zur Naturgeschichte der Aggression*. Verlag Dr Borotha-Schoeler, Vienna, Austria.
15. Leymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 165-184.
16. Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and Victims*, 5 (2), 119-126.

17. Mandarić, S. & Delibašić, V. (2014). Sankcionisanje dopinga u sportu. *Fizička kultura*, 68 (1), 39-49.
18. Matthiesem, S. B., & Einarsen, S. (2001). MMPI-2 configurations among victims of bullying at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10, 467-484.
19. Niedl, K. (1996). Mobbing and well-being: Economic and personnel development implications. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 239-249.
20. Salin, D. (2003). Bullying and organizational politics in competitive and rapidly changing work environments. *International Journal of Management and Decision Making*, 4, 35-46.
21. Salin, D. (2001). Prevalence and forms of bullying among business professionals: A comparison of two different strategies for measuring bullying. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10, 425-441.
22. Simon, R.L. (2013). *The Ethics of Coaching Sports: Moral, Social and Legal Issues*. West View Press.
23. Sloan, L.M., Matyok, T., Schmitz, C.L., Short, G.F.L. (2010). A story to tell: Bullying and mobbing in the workplace. *International Journal of Business and Social Science*, 1 (3), 87-97.
24. Stanger, N., Kavussanu, M., Ring, C. (2012). Put yourself in their boots: effects of empathy on emotion and aggression. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 34 (2), 208-222.
25. Van Heugten, K. (2010). Bullying of social workers: Outcomes of a grounded study into impacts and interventions. *British Journal of Social Work*, 40, 638-655.
26. Zapf, D., & Einarsen, S. (2001). Bullying in the workplace: Recent trends in research and practice-an introduction. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10 (4), 369-373.
27. Zapf, D. (1999). Organizational, work group related and personal causes of mobbing/bullying at work. *International Journal of Manpower*, 20 (1/2), 70-85.
28. Zapf, D., Knorz, C., & Kulla, M. (1996). On the relationship between mobbing factors, and job content. Social work environment and health outcomes. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 215-237.

Internet izvori:

1. *Zakon o sprečavanju dopinga u sportu Republike Srbije*
<http://www.mos.gov.rs/dokumenta/sport/zakoni/> (pristupljeno 27.10.2015)
2. *Antidoping agencija Republike Srbije (ADAS)*
<http://www.adas.org.rs/> (pristupljeno 27.10.2015)

